

Brief van de maand mei/juni 2010

Zaden en bollen; achttiende-eeuws tuinieren overzee

Nu de Ijsheiligen (11-15 mei) inmiddels achter de rug zijn en we weer met een gerust hart kunnen zaaien en planten, is het een goed moment om onze blik eens te richten op de tuinierende achttiende-eeuwer in den vreemde. Roelof van Gelder meldde in september 2006 in *NRC Handelsblad* al de vondst van gekaapte zaden, die 203 jaar later nog kiemkracht bleken te bezitten. De zaden bevonden zich in een portefeuille van opperkoopman Jan Bekker Teerlink. Deze Teerlink was in 1803 op de terugreis vanuit Azië bij Kaap de Goede Hoop aanbeland en had daar zaden verzameld om mee naar huis te nemen. Helaas werd zijn persoonlijke archief in beslag genomen, inclusief de verzameling zaden.

Zaden naar Nederland

Ook in onze brieven wordt zo nu en dan over zaden geschreven. Men zegt ook zaden mee te sturen, die we tot nu toe helaas nog niet hebben aangetroffen. Anna Maria van der Sluijs-Tulleken stuurt bijvoorbeeld vanuit Demerarij (in het huidige Guyana) brieven aan haar zuster Tamar en haar dochter Catootje. Deze brieven uit januari 1781 gaan vergezeld van zaden, maar het blijft in het ongewisse van welke plant. Haar omschrijving luidt als volgt:

“Hierbij eenige zaed van een vrugt die ik hier van de beste vinde, dezelve groeijs aen een rank en wordt geleijsd gelijk de passiebloem. In de broeijerij [broeikas] gezet zal hij na alle aparentie [naar alle waarschijnlijkheid] reusseren [slagen, lukken]” en “koomt dezelve plant niet tot vrugt, denk ik hij egter tot de bloeijjsel zal komen, welke zeer fraij en aengenaem van reuk is, hetzelfde moet in mest met houtassche gemengt, gezaijsd worden en groeijs dan op als een rank, men maekt hier wel somerhuijsjes van”.

Zaden *Datura discolor*, foto: Dick van Aalst, RU Nijmegen

Anna Maria bestiert een plantage en stuurt ook regelmatig koffie en suiker naar haar familie, naast rariteiten als een kolibrie-eitje. En binnenkort, zo is haar voornemen, zal zij wat van de ons onbekende menaquaijanoten naar huis te sturen. Deze volgens haar zeer aromatische noten zouden een probaat middel zijn tegen rodeloop (een kwaadaardige vorm van dysenterie). Het schraapsel ervan wordt “na eene goede purgatie [zuivering van de ingewanden] van Rhubarbe [rabarber] [...] drie a vier keeren s’daegs” toegediend, “zoo veel als op een punt van een mes kan leggen, met een wijng warm gemaekte roode wijn”.

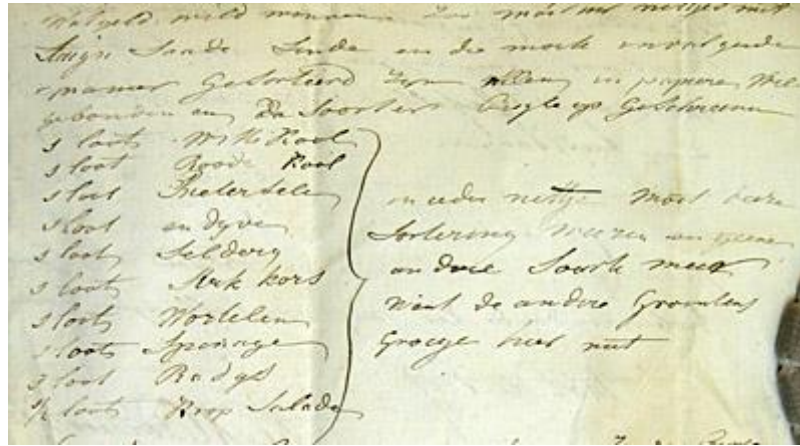
In de moestuin

Het sturen van zaden vanuit de overzeese gebieden lijkt vooral voort te komen uit nieuwsgierigheid en gedrevenheid om de achterblijvers in Europa kennis te laten maken met vreemde planten en vruchten. Er werden trouwens ook zaden vanuit de Republiek naar overzeese gebieden verstuurd, maar de motieven waren van heel andere aard en hadden sterk te maken met ingesleten eetpatronen. Als een mens dan toch moet eten, dan bij voorkeur iets wat hij al kent uit het vaderland. Zo heeft zus Tamar tuinzaden gestuurd die helaas niet allemaal even succesvol bleken in het verre Demararij. Het zaad van doperwtjes en peulen was excellent, maar eenmaal gekiemd, lagen er weer andere rampen op de loer: “dezelve geplant zijnde, kwamen [er] des nagts van onze Westindische ratjes die zoo groot als jonge katten zijn, en delvde [groeven] mij de bedden op en vraten mij de meeste erwten en peulen uijt, zoodat [ik] op zijn best vijf of ses planties overhield [...] zulks heeft mij zeer gejammerd [gespeten, verdriet gedaan]”.

Ook Balthazar Ortt bestelt op 15 november 1780 vanuit Sint Eustatius bij zijn “Moeder lief” een grote sortering “nettjes met tuynsaade [...] in papieren wel gebonden en de soorten buyte op geschreeven”. En hoewel zijn moeder Vrouwe van Neyenroode & Breukelen is, kan zij wellicht toch een zakcentje

gebruiken, want Balthasar belooft haar een zoete winst. Hij bestelt witte en rode kool, peterselie, andijvie, selderij, stekkors (vermoedelijk sterrekers, tuinkers), wortelen, spinazie, radijs en kropsalade. Blijkbaar heeft zij al eerder tuinzaden gestuurd, met wisselend resultaat, want Balthasar drukt haar op het hart het nu bij deze soorten te laten “want de andere groentens groeyen hier niet”. Bovendien heeft Sint Eustatius ook nogal wat inwoners die daar geboren zijn en die zijn “zoo vol vooroordeel [...] dat zij die dingen niet proeve willen”. Wat de boer niet kent...

Het 'boodschappenlijstje' van Balthazar Ortt

Vermaledijde eekhoortjes en een vervloekte Griek

Camellia sinensis

Heel soms blijft het bij goede voornemens. Wat te denken van de treurige ervaringen van Cornelis van Brakel? Hij schrijft op 20 oktober 1780 vanuit Smirna (het huidige Izmir in Turkije) een brief aan zijn neef R. Carter in Den Haag. Cornelis was van plan om bij deze brief “eenige fraaij bloemsaade en bijzonder raare [zeldzame] bloembolle” mee te sturen, maar dat zal helaas niet gaan. De zaden en bollen lagen opgeslagen op de zolder in het buitenhuisje van zijn broer, anderhalf uur rijden (te paard uiteraard) buiten Smirna. Nu blijkt “tot mijn Ziels leetweesen dat deselve door de vermaledijde Inkhoortjes, welke hier bij duijsende zijn, deselve hadden op, en aan stukkend gevreete”. Pech voor Cornelis en jammer voor ons dat we niet weten om welke ‘raare bloembolle’ het gaat. Het lijkt niet erg waarschijnlijk dat het om tulpenbollen gaat, omdat deze al sinds het einde van de zestiende eeuw naar de Republiek werden gestuurd. Het zit Cornelis verder ook niet mee, want hij meldt nog meer rampspoed: “ook heb ik ruijm 2 maande een Camielliade levendig gehad met intentie die aan mijn lieve neeft Bolte toe te senden, maar een vervloekte griek heeft deselve gestoole”. Vermoedelijk gaat het hier om een Camellia (tegenwoordig ook wel bekend onder de naam Japanse roos) of anders misschien om de theeplant Camellia sinensis (zie de afbeelding), die ook nu nog veel in Turkije wordt verbouwd.

West-Indische ratten, eekhoorns en een stelende Griek: hoeveel tegenslag kan een mens verdragen? En zo ploetert men wat af in de tuin, toen en nu, maar altijd vol goede moed, want volgend jaar zal het vast beter gaan!

De hier besproken brieven bevinden zich in respectievelijk doos HCA 30-330, HCA 30-331, HCA 30-321 en HCA 30-318. Deze toelichting werd verzorgd door Tanja Simons.